

Az energia

- **Energia** : „munkavégző képesség” (vagy hőközlő képesség)

Megjelenési formái:

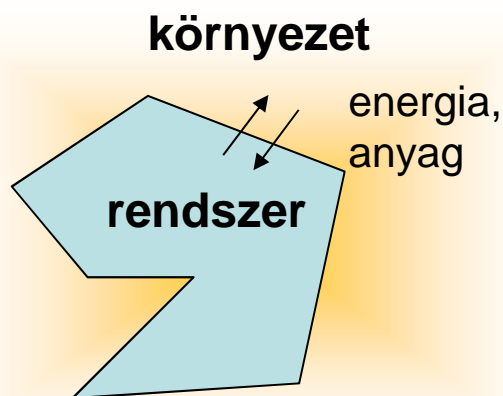
- Munka: irányított energiaközlés ($W=Fs$)
- Sugárzás (fényrészecskék energiája)
- Termikus energia: atomok, molekulák véletlenszerű mozgása
- Kémiai energia: kémiai kötésekben tárolt energia
- Potenciális energia: egy atom, molekula (vagy akár makroszkopikus test) külső helytől (tértől: gravitációs, elektromos, mágneses stb...) függő energiája

Energiamegmaradás vagy termodinamika I főtétele: Az energia nem vész el, csak más formába alakul. A világegyetem energiája állandó.

Látszólagos kivétel: $E = mc^2$ (tömeg energia ekvivalencia)

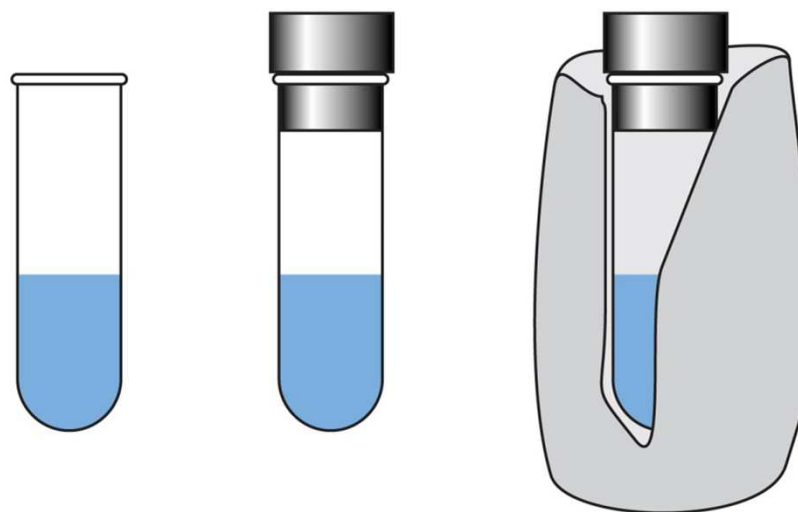
Termokémia és termodinamika: a kémiai reakciókat kísérő hő-, illetve energiaváltozásokkal foglalkozó tudományág.

Rendszer és környezet

rendszer: a világnak azt valós vagy képzelt határokkal elkülönített részét, amelynek tulajdonságait vizsgáljuk.

környezet: minden, ami a rendszeren kívül helyezkedik el.

Nyitott

Az energia és az anyag is cserélődhet a rendszer és a környezet között.

Zárt rendszer

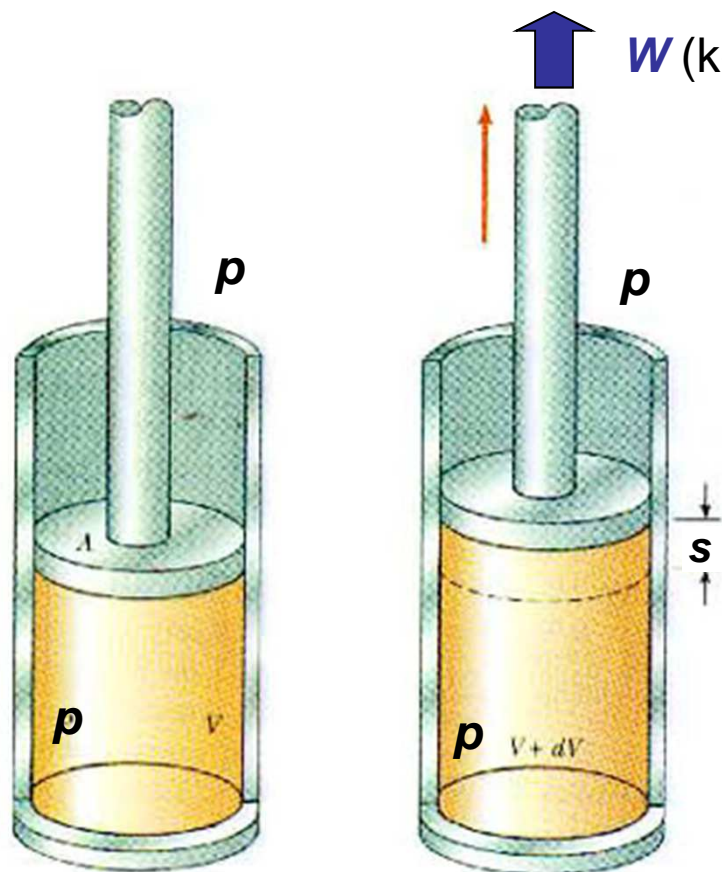
Anyagcsere (anyagtranszport) nincs, de energiacsere (energiatranszport) van.

Izolált

Sem anyag- sem energia- transzport nincs a rendszer és a környezet között.

Termodinamika I főtétele szerint az izolált rendszer energiája állandó, nem izolált rendszer esetében pedig $\Delta E_{\text{rendszer}} = -\Delta E_{\text{környezet}}$

Munka és hő

Q (a környezet hőt ad át a rendszernek)

W (közben a rendszer munkát végez)

Állandó nyomáson ($p = \text{áll}$):

$$W_{\text{tf}} = F \cdot s = (F/A) (A \cdot s) = -p \Delta V$$

W_{tf} : térfogati munka

A rendszer energiamérlege:

$$\Delta U = (\Delta E) = Q + W$$

ΔU : belső energia

Ha csak térfogati munka van:

$$\Delta U = Q - p \Delta V$$

A **rendszer termodinamikai állapothatározói**
vagy állapotfüggvényei:

kémiai összetétel, U , p , V , m , n , (H , S , G)

az egyensúlyban levő rendszer energetikáját írják le

Az entalpia

Láttuk, hogy ha csak térfogati munka van, akkor :

$$\Delta U = Q - p\Delta V$$

$$Q = \Delta U + p\Delta V$$

Vezessünk be egy új **állapothatározót** (H -t) , nevezzük el **entalpiának!**

$$H = U + pV$$

Változásra:

$$\Delta H = \Delta U + \Delta(pV)$$

Ha a nyomás állandó, akkor:

$$\Delta(pV) = p\Delta V$$

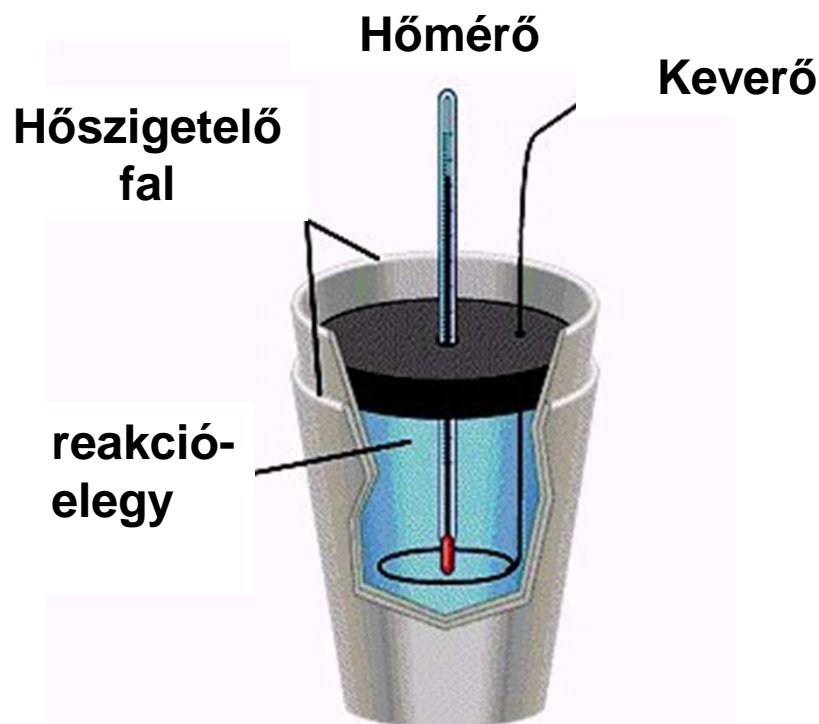
$$\Delta H = \Delta U + p\Delta V$$

Azaz, ha a nyomás állandó (és csak térfogati munka megengedett), akkor az entalpiaváltozás megegyezik a rendszer és a környezet között a folyamat (reakció) során cserélt hővel:

$$\Delta H = Q \quad (\text{ha } p = \text{áll.}, W = W_{\text{tf}})$$

A kémiai folyamatokat kísérő hő mérése: kalorimetria

Hőmérsékletmérésre vezetjük vissza:

Állandó nyomáson mért hő $\Delta H = Q$
(Általában így végezzük a kémiai reakciókat, égetést,
ezért ez a gyakorlati szempontból fontosabb.)

$$Q = C \cdot \Delta T$$

hőkapacitás
[kJ·K⁻¹]

$$Q = n \cdot C_m \cdot \Delta T$$

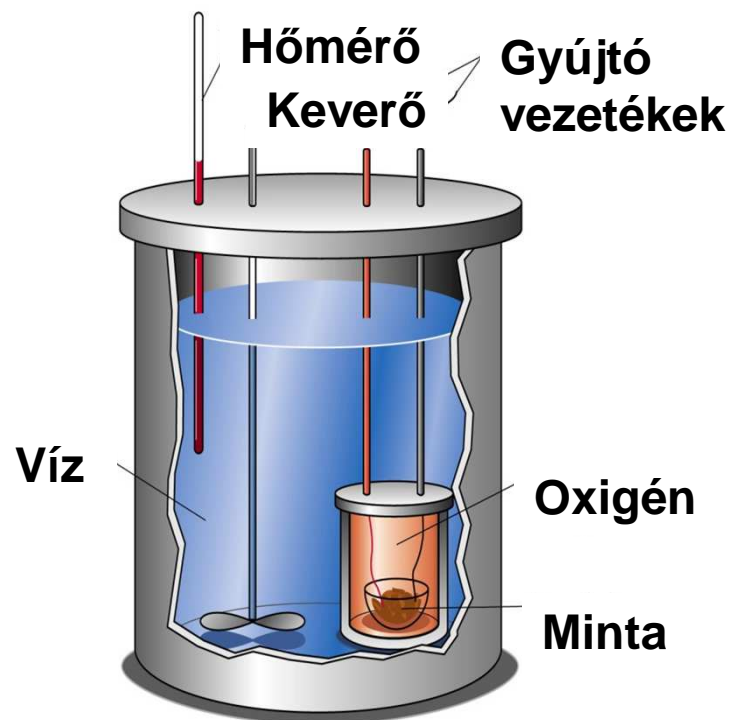

moláris hőkapacitás
[kJ·mol⁻¹·K⁻¹]

$$Q = m \cdot c \cdot \Delta T$$

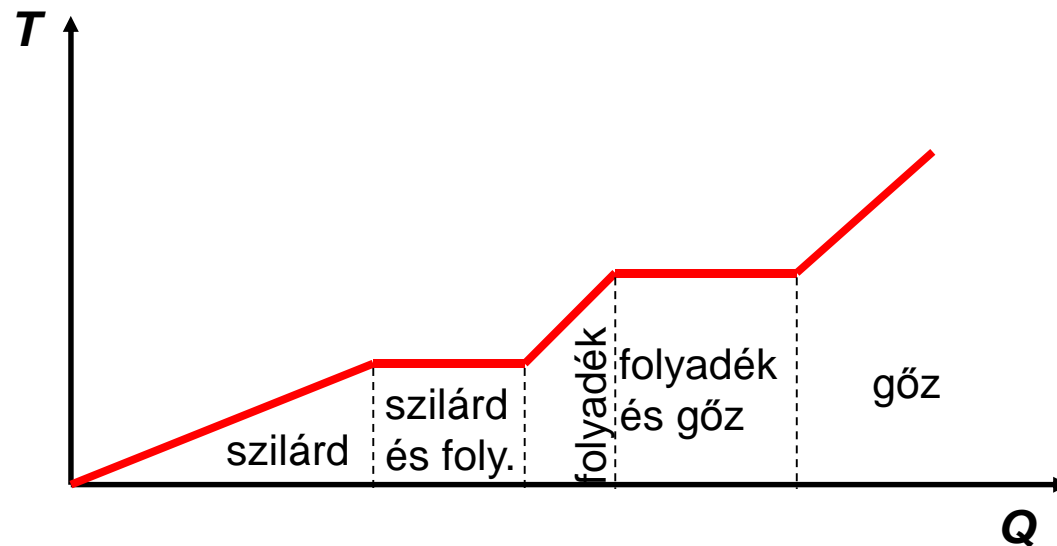
1 g-ra vagy kg-ra
(fajhő, fajlagos hőkapacitás) [kJ·kg⁻¹·K⁻¹]

Állandó térfogaton mért hő $\Delta E = Q$

Fázisátalakulások

„Látens hő”: olyan energiaátadás, ami nem jár hőmérsékletváltozással
Ilyenek a fázisátalakulások
Olvadáshő, fagyáshő, párolgáshő (kondenzációs hő), szublimációs hő

pl. Víz : $\Delta H_{\text{olv}} = 6,0 \text{ kJ/mol}$ (273 K)
 $\Delta H_{\text{pár}} = 40,7 \text{ kJ/mol}$ (373 K)
 $\Delta H_{\text{szubl}} = 16,2 \text{ kJ/mol}$ (183 K)

Módosulat változás:

$C_{(\text{grafit})} \rightarrow C_{(\text{gyémánt})}$ $\Delta H = 1,9 \text{ kJ/mol}$ (298 K)

A reakciókat kísérő energiaváltozások

A reakció entalpiaváltozása

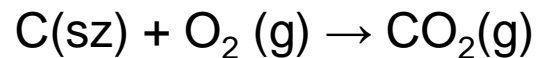

$$\Delta H = \sum H_{\text{termékek}} - \sum H_{\text{kiindulási anyagok}}$$

exoterm reakció $\Delta H < 0$

endoterm reakció $\Delta H > 0$

Példa:

$T=298 \text{ K}$ és $p= 101\,325 \text{ Pa}$, 1 mól anyagra

$$\Delta H = -393,5 \text{ kJ}$$

$$\Delta H = +176 \text{ kJ}$$

Hess-tétel, képződéshő és reakcióhő

Hess-tétel: A kémiai reakció entalpiaváltozása csak a kiindulási anyagoktól és termékektől függ, független attól, hogy milyen úton jutottunk a kiindulási anyagoktól a termékekig.

Képződéshő (képződési entalpia): A vegyületek referencia állapotú elemeiből való képződését kísérő entalpiaváltozás

ΔH_f (f: formation: képződés) [kJ mol^{-1}] (magyar könyvekben ΔH_k is előfordul)

Elemek: a választott módosulatra $\Delta H_f = 0 \text{ kJ/mol}$ bármilyen T -n!

(általában az adott hőmérsékleten és 1 atmoszféra nyomáson a legstabilabb elemszén esetében pl. grafit)

Standard képződéshő (standard képződéshő): (választott hőmérsékleten és) standard körülmények között ($p = 100 \text{ kPa}$ (1 bar) nyomásra, tiszta anyagra (vagy oldatok esetén 1 mol/dm^3 koncentrációra) megadott képződéshő

$\Delta H_{f, \text{hőmérséklet}}^\circ$ (A $^\circ$ jel helyett eredetileg $^\ominus$ -t (Plimsoll) használtak) [kJ mol^{-1}]

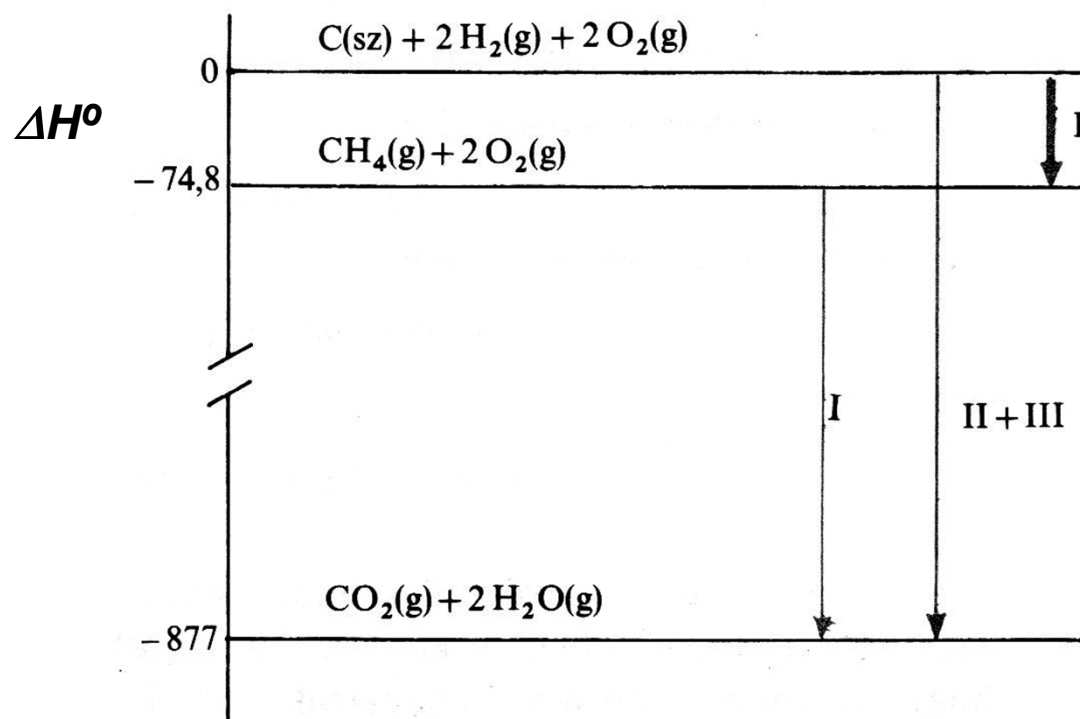
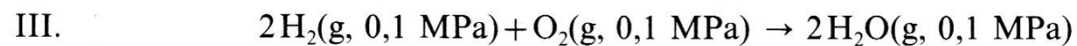
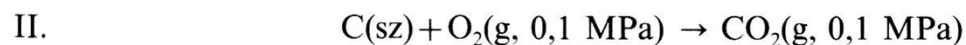
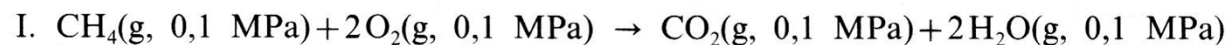
Reakcióhő: a reakciót kísérő entalpiaváltozás, ΔH_r (angol irodalomban ΔH_{rxn} is)

A Hess-tétel alapján: $\Delta H_r = \sum \Delta H_f(\text{termékek}) - \sum \Delta H_f(\text{reaktánsok})$

Standard reakcióhő: a reakciót kísérő entalpiaváltozás standard körülmények között (és választott hőmérsékleten): $\Delta H_{r, \text{hőmérséklet}}^\circ$

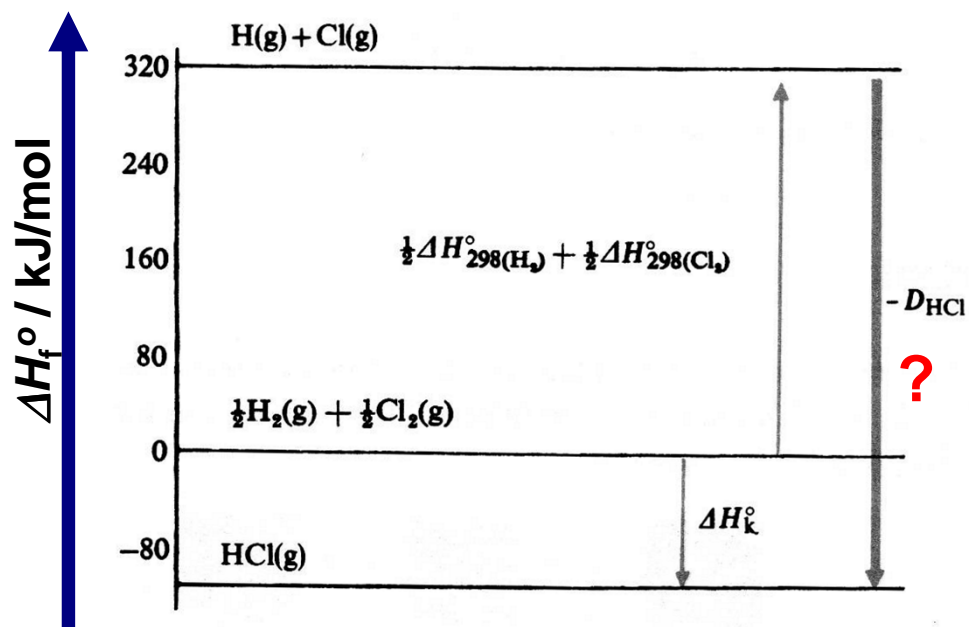
Képződési entalpiák meghatározása reakcióentalpiákból

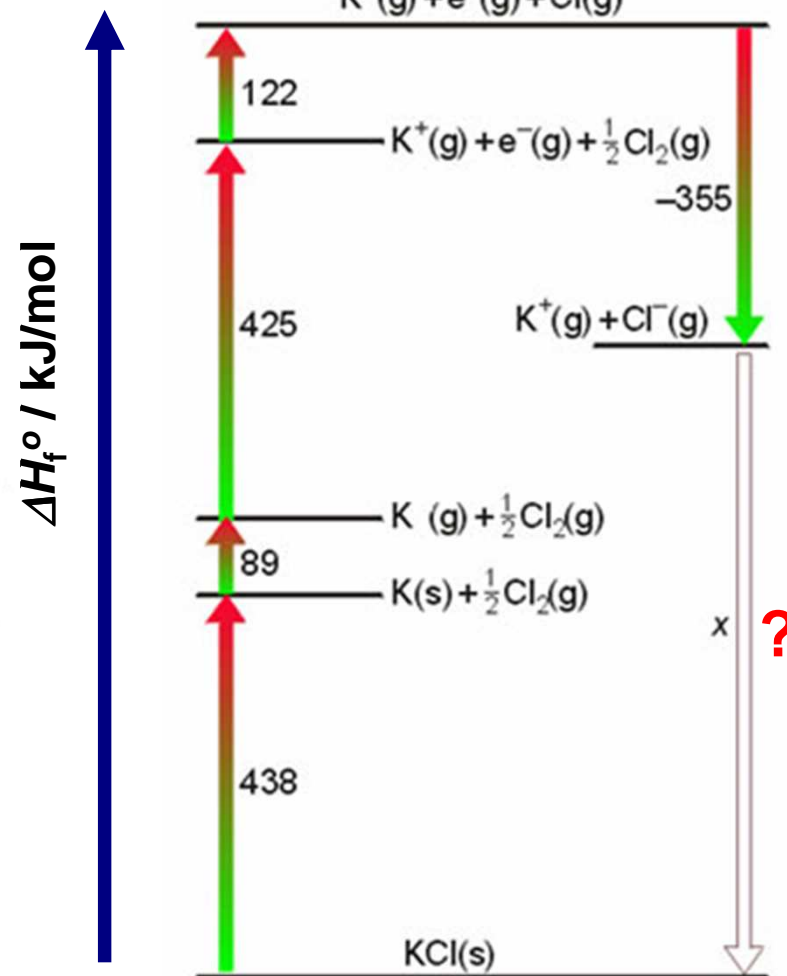
Metán standard képződési entalpiája

Born-Haber körfolyamatok

HCl(g) kötési energiájának meghatározása

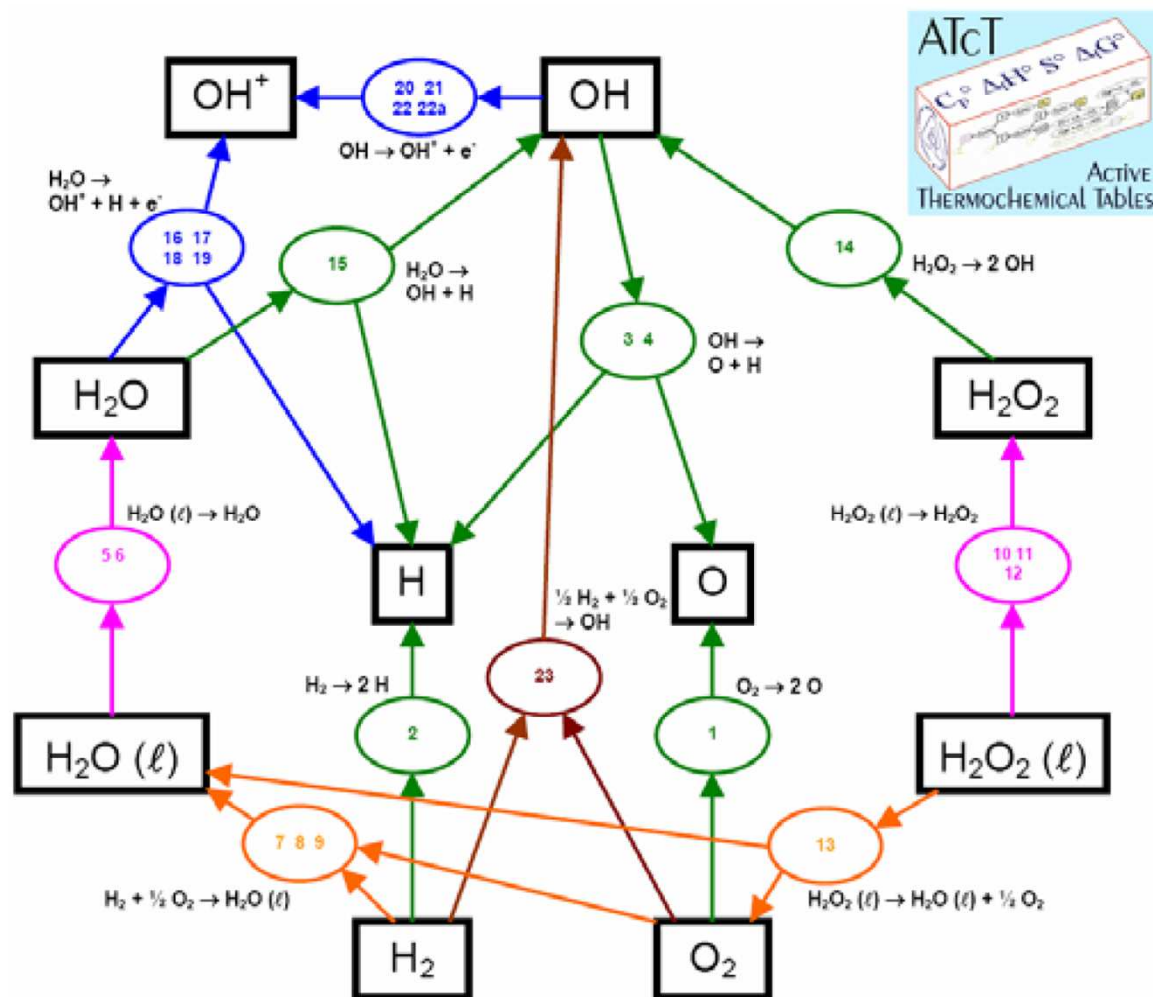
KCl(s) rácsentalpiájának meghatározása

Rácsentalpia: ionos vegyületek ionos kötéseinek felszakításához (ionok végtelen távolságban) szüksége energia egy adott hőmérsékleten (rácsenergia : 0 K-en)

Born-Haber körfolyamatok

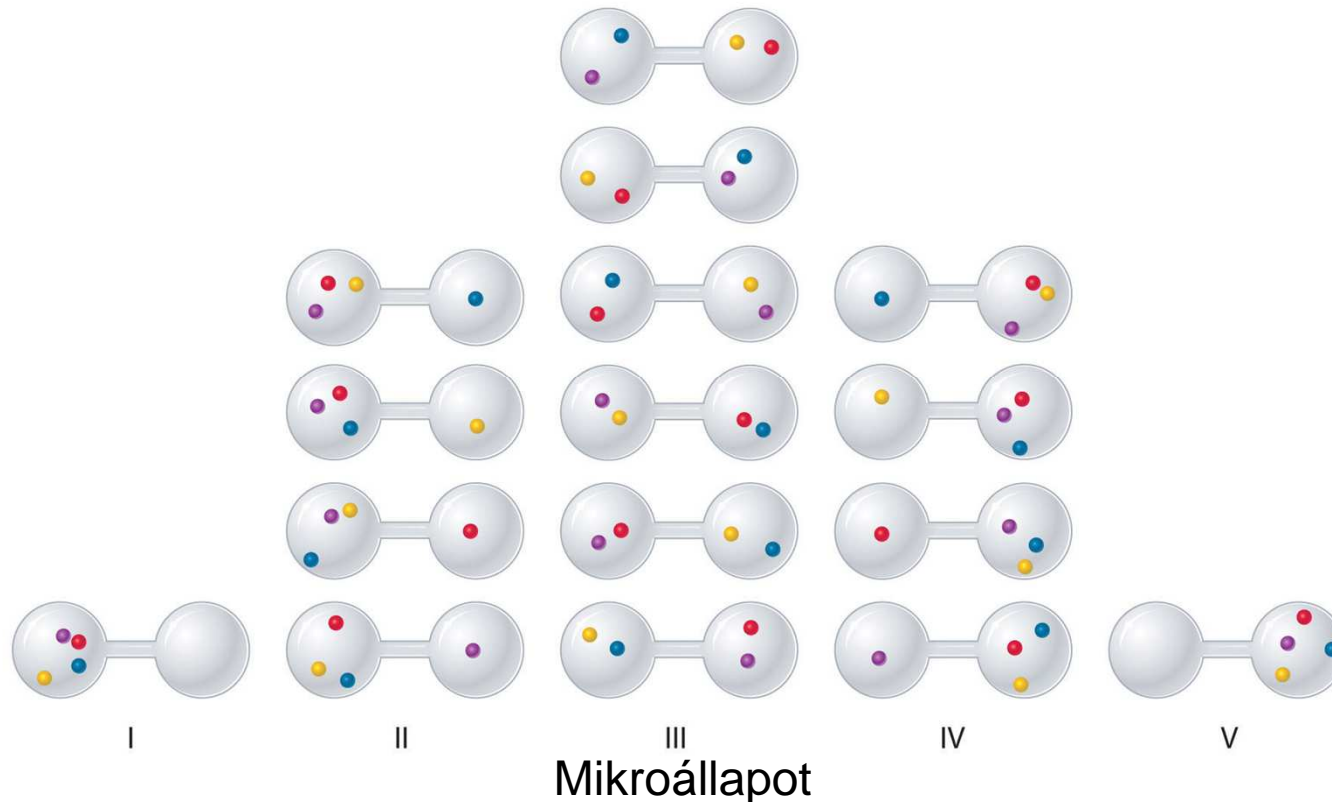
Egy vegyülethez nem csak egyféle ciklus tudunk felírni! Ez segíthet a hibás kísérleti adatok kiszűrésében. Pl. az OH-gyökre:

(Kapcsolat hálózatelemeléssel.)

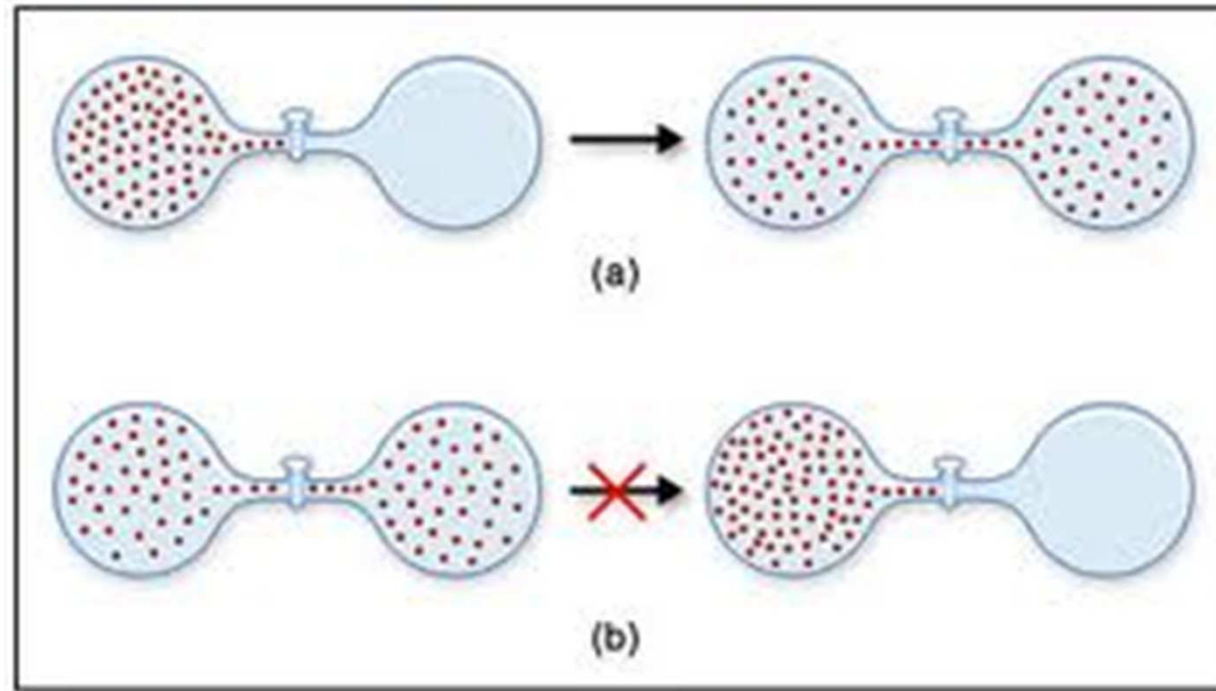
Az entrópia

Hányféle képen valósulhat meg, hogy négy gázcsepe elosztása két gáztartályban)?

Az entrópia arányos a lehetőségek (a lehetségesen megvalósuló mikroállapotok) számával. Azaz I és V esetben legkisebb, III esetben legnagyobb az entrópia. Az entrópia állapothatározó, jele: S . [J/K], molárisra [J/(K·mol)]

Az entrópia

Termodinamika II főtétele:

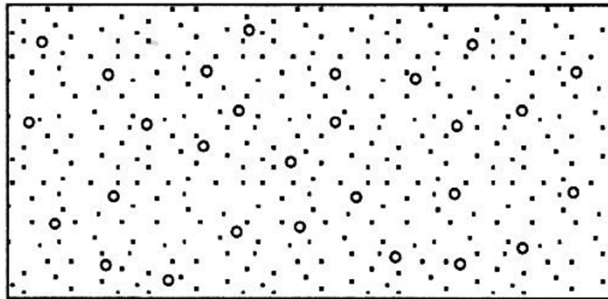
Izolált rendszer entrópiája nem csökkenhet.

Vagy: Maguktól (spontán módon) csak azok a folyamatok mennek végbe, amelyek entrópianövekedéssel járnak, a világegyetem entrópiája nő.

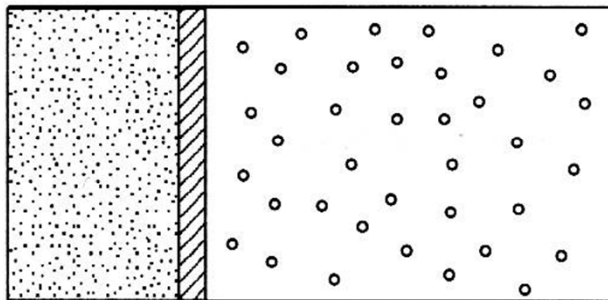
Clausius eredeti (egyenértékű) megfogalmazása: Nem lehet olyan folyamat, amelyben a hő az alacsonyabb hőmérsékletű rendszer felől a magasabb hőmérsékletű felé adódik át.

Kelvin: Nem létezik olyan folyamat, amely során a rendszer által felvett hő teljesen munkává alakítható.

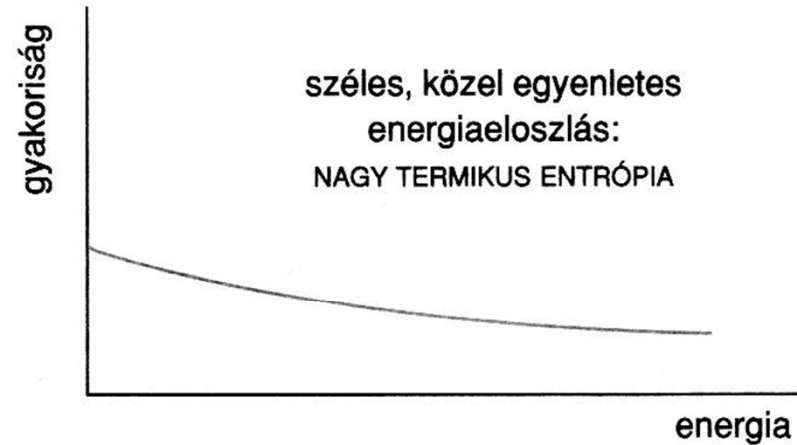
Az entrópia

egyenletes térbeli eloszlás:
NAGY KONFIGURÁCIÓS ENTRÓPIA

nem egyenletes térbeli eloszlás:
KIS KONFIGURÁCIÓS ENTRÓPIA

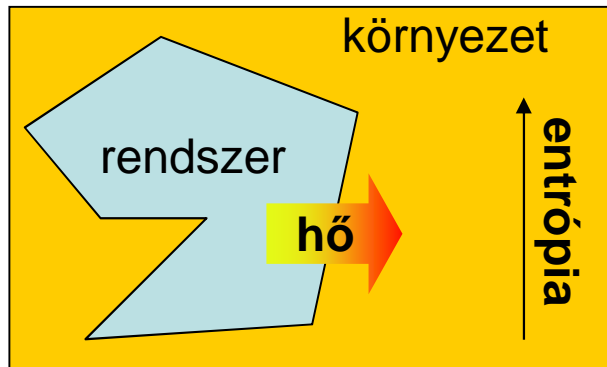

A két esetben ugyanakkora a teljes rendszerben az átlagos koncentráció, de eltérő az eloszlás.

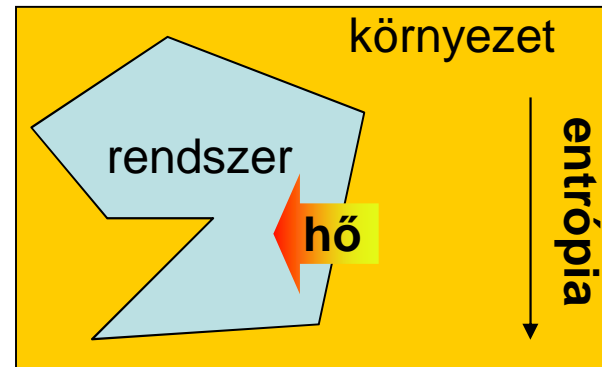
A két esetben ugyanakkora az energiaösszeg, de eltérő az eloszlás.

A környezet entrópiaváltozása

exoterm folyamat

endoterm folyamat

Állandó nyomáson:

$$\Delta S_{\text{környezet}} \sim -\Delta H_{\text{rendszer}}$$

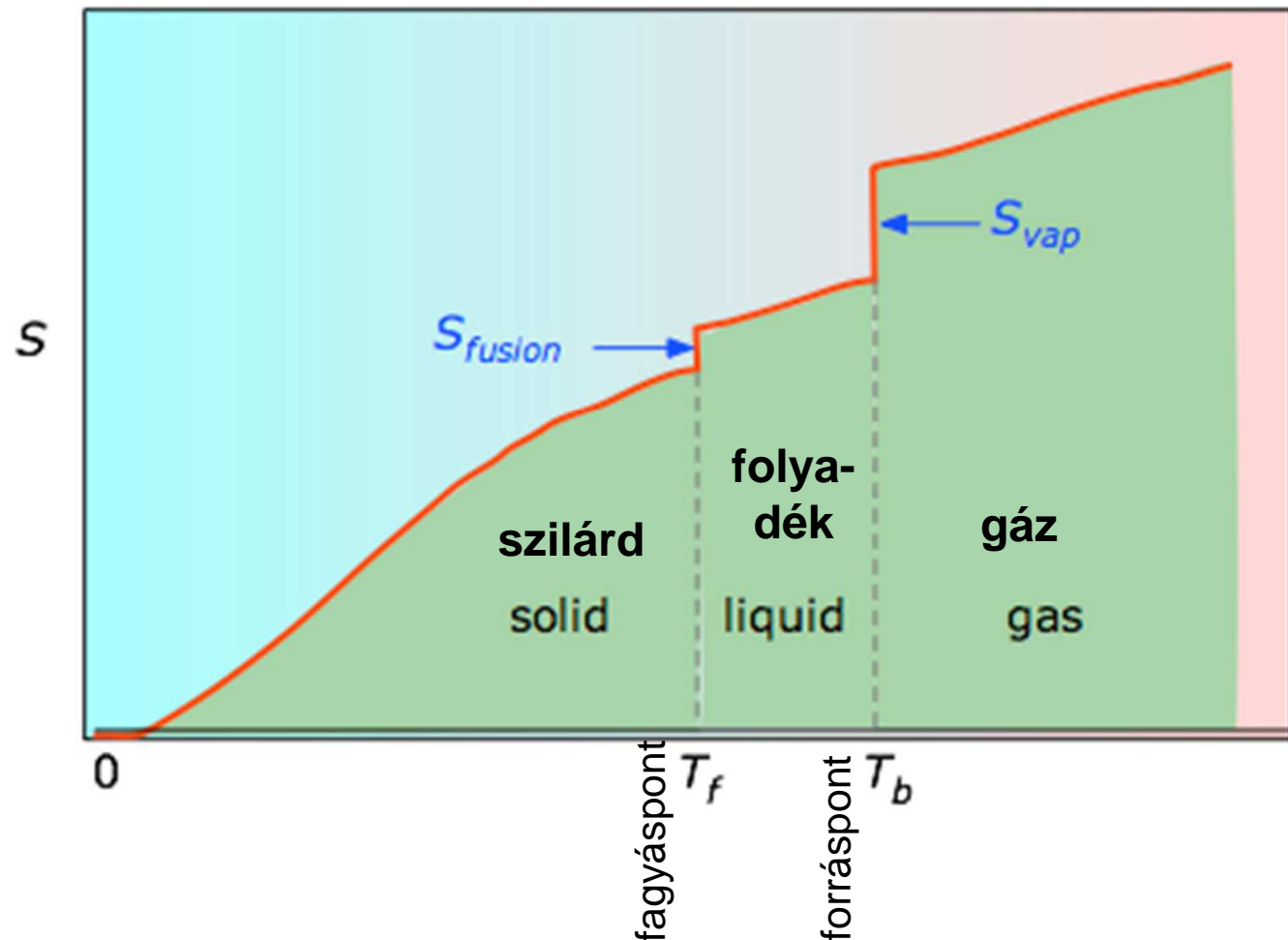
mivel a hő közlése miatt a környezetben több lesz az összenergia, többféle termikus mikroállapot alakulhat ki, azaz nagyobb az entrópia

Ha már eleve nagy a hőmérséklet, akkor ugyanakkora hő kisebb mértékben tudja megváltoztatni meg a lehetséges mikroállapotok számát, ezért

$$\Delta S_{\text{környezet}} = -\Delta H_{\text{rendszer}}/T$$

A rendszer entrópiájának változása a hőmérséklettel

A termodinamika III. főtétele: 0 K-en egy hibátlan kristályra $S = 0 \text{ J / K}$
(Az energiaeloszlás csak egyféle lehet, 0 termikus és konfigurációs entrópia)

Szabadentalpia és spontán folyamatok

A termodinamika II. főtétele szerint magától végbe menő folyamatra:

$$\Delta S_{\text{világegyetem}} > 0$$

Mivel a világegyetem a rendszer + környezet, ezért:

$$\Delta S_{\text{világegyetem}} = \Delta S_{\text{rendszer}} + \Delta S_{\text{környezet}} > 0$$

Előzőekből:

$$\Delta S_{\text{világegyetem}} = \Delta S_{\text{rendszer}} - \Delta H_{\text{rendszer}}/T > 0,$$

T -vel beszorozva:

$$T\Delta S_{\text{világegyetem}} = T\Delta S_{\text{rendszer}} - \Delta H_{\text{rendszer}} > 0$$

-1 -gyel szorozva

$$-T\Delta S_{\text{világegyetem}} = \Delta H_{\text{rendszer}} - T\Delta S_{\text{rendszer}} < 0$$

Vezessünk be egy új állapothatározót, az ún. **szabadentalpiát** (G , angol irodalomban „Gibbs free energy”):

$$G = H - TS$$

Állandó hőmérsékleten egy folyamatban a változás:

$$\Delta G = \Delta H - T\Delta S$$

Azaz, ha $\Delta G < 0$, akkor magától végbe megy a folyamat

ha $\Delta G = 0$, akkor egyensúlyban van a rendszer

ha $\Delta G > 0$, akkor ellentétes irányba megy végbe magától a folyamat